

Órákat látogattam nála, egymás előadásait elemeztük-értelmeztük, és hihetetlen megtiszteltetésként, lassan társá-kollégává fogadott.

Találkozásaink legfontosabb közege az évente megrendezett Zamárdi Színjátszó-tábor volt, ahol nyaranta a legkisebbektől a legnagyobbakig 150-en dolgoztak együtt velünk. Jórészt külön dolgoztunk, mégis, egy-egy a táborban készült Fodor Misi-féle előadásból az ember többet tanult, mint sok más tanfolyamból. Arról, hogy milyen a költői színház, hogy mi minden szellemi valószínűség tud egy (bármilyen korú) játészó, pusztán a testével, hangjával, lelkével élénk táni, hogy aztán az igazán a mi lelkünkben érjen célba. Éveken át saját szövegekkel jött a táborba, amit személy szerint(!) a csoportjába kerülő gyerekeknek írt, és amelyek, talán, ha végre, szokott módon, megkésve felfedezik őket, a magyar gyermekirodalom gyöngyszemei lehetnének, ráadásul kuriózumként, a dráma műnemében fogalmazva. Mert Misi – és ezt még a szakmán belül is kevesen tudják – a színház mellett a magyar nyelv művésze is volt.

Mindemellett egyik legszebb élményem volt évről évre visszatérő ölelése a zamárdi bemutatónk után. Ebből a szinte atyai gesztusból valahogy mindig erőt tudtam meríteni a továbbiakra. Még ennél is fontosabbnak érzem, hogy az elmúlt három évben gyerekeimnek, Máténak és Gergőnek is kijutott, hogy részesüljön abból a csodából, amit a Misivel való tábori munka jelent. Az ő életükben talán az első veszteség: Misi bácsi halála.

Kis büszkeséggel tölt el: némi részem lehetett abban, hogy az elmúlt években a költő-rendező Fodor Mihály a zeneszerzéssel is megpróbálkozott. Saját és mások szövegeire gyönyörű dallamokat talált, amiket aztán lányaival, Csubival és Katussal, vagy gyermekeim anyjával, Angyalföldi Zsuzsával közösen, hangszeresen is formába öntöttek, és nemsokára CD-n is hallható lesz némelyik. Ez talán tompítja majd azt a szinte elviselhetetlen hiányt, amit Misi távozása nekünk, zamárdi táborozóknak és a gyermekszíniátszást szeretőknak jelent.

Kedves Misi! Drága bátyám, barátom! Utóbbi években gondterhelt vonásaid most kisimultak, habár nem így képzeltük el. Nagyon nem így! Túl messzire repített ezúttal a vicinális, ebből az új meséből félok, hogy felénk már nincs megálló. Csillogó mosolyodra, élénk tekintetedre emlékezzünk legvégül, ahogyan az első sorból a játészóidat nézed.

Nyugodj békében mindörökké!

(Pap Gábor)

Forrás: *Ellenfény* portál (www.ellenfeny.hu)

DRÁGA MISI!

Szeretnék rögzíteni valamit abból, amit számunkra jelentettél. És most, amikor már nem lesz több rendezésed, a Te előadásaid titkán gondolkodom.

Mert volt olyan kategória, hogy „Fodor Misis előadás”. Hogy ez mit jelentett?

Az előadás rendkívüli lendületességét, a gyerekek önfeléd, szilaj játékát, a játék gazdag képzeletű örömét. Ez volt a Te specialitásod, és erről lehetett megismerni egy Fodor Misi-rendezést. És vajon miért tudtad Te ezt olyan emblematikusan?

Gyanítom azért, mert igazi pedagógusként ismerted és tisztelted magadban is a gazdag képzeletű gyereket. És mert meg akartad ajándékozni a gyerekeket azzal az örömmel, amit a színház gazdag képzeletű játéka jelenthet.

Éveken át zsúriztad barátoddal, Kis Tibivel a „Weöres” Csongrád megyei találkozóit. A pedagógusok fellélegeztek, amikor megtudták, hogy Ti jöttök, s mi szervezők, évről évre Benneteket kértünk, már szinte gyanússá téve magunkat. Pedig ennek oka mindössze az volt, hogy ítésként is tudtál, tudtatok pedagógusok maradni, kritikátok a gyakorlatlan rendezők önbizalmát építeni igyekezett, véletlenül se ártani annak.

Amikor színiátszó-rendezői mesterségre tanítottál bennünket, azért szerettük az óráidat, mert emberségeddel, szakmai tudásoddal hitelesítetted a drámapedagógus–színiátszó-rendezőnek a játészó ember felé forduló figyelmét és lelkesedését.

Nem lehettem ott a temetéseden. Én másként adtam meg a végtisztességet. A Hány János második kalandját próbáltam gyerekekkel egy iskolai vetélkedő feladatáknaként, és mert a határidő már szorított. Gondoltam, ha jól csinálom a magam dolgát, ezzel méltó lehetek majd az emlékedhez.

Mert számunkra mérce volt a Te tudásod, és az is marad, amíg élünk.

(Hegedűs Jenő, Szeged)

Egy tanár naplójából

III. rész

Debreczeni Tibor

Meglepetés

Trencsényi Laci barátomtól kaptam egy könyvet. *Dráma* a címe, pontosabban: *A drámapedagógia mint tudomány*. Laci, a pedagógiai tudományok professzora hat fiatal doktorandus dolgozatából állította össze ezt a száz oldalnyi kötetet, hogy az érdeklődők elé tárja, hol is tart a vizsgálódás; tudományos diszciplína-e a drámapedagógia, másként, része-e a tudománynak.

Meglepett Laci engem ezzel a könyvvel. A bevezető tanulmányával főképpen. Jólesett, hogy találkoztam a nevemmel. Egyrészt, amikor a drámapedagógia magyarországi keletkezéstörténetével foglalkozik, és utal arra, hogy a reformpedagógiák egyikének tartottam, neveztem annak idején a drámapedagógiát, ro-

konítván azt Karácsony Sándor nézeteivel.

De meglepett a könyv azért is, mivel nem volt tudomásom eleddig, hogy ennyi fiatal lát fantáziát tudós módjára foglalkozni¹ az említett pedagógiai irányzattal és módszerrel, melyet jómagam annak idején, az 1970-es évek elején azzal az ambícióval kezdtem, partizán módjára persze, adaptálni, magyarítani, terjeszteni, hogy segít majd a nevelés és oktatás, no, meg a gyermekszínházas demokratizálódásában. Hadd kapna dominanciát a nevelő-gyerek viszonyában a mellérendelés, s válna a pedagógia személyiségfejlesztővé, gyermekközpontúvá.

Bevallom, sohse gondoltam arra, hogy ebből a drámapedagógiából valamikor is önálló tudomány válhat, kerülhet viták kereszttüzébe, mely irányból is kutatható; didaktika, reformpedagógia, színházművészet és akkor még nem is soroltam fel mindent.

Vajh, gondolnak-e a drámapedagógia mai gyakorlói, metodikusai és tudósai, hogy a nyugati polgári társadalmaknak ezt a sajátos képződményét diktatúrában, még ha puhában is, abban próbáltuk meghonosítani. Emlékeztetőül mondom, az első beszámoló a drámapedagógiáról, akkor alkotó dramaturgiának neveztük, 1972-ben hangzott el a pécsi gyermekszínházas találkozón.

A pedagógia és a valóság

Szakmabeliekkel beszélgetek; milyen nehéz ma pedagógusnak lenni. Elképesztő történeteket lehet hallani. A nagy integrálódásban egy osztályban tanul a választékos modorú kamasz, meg a mocskos szájú, a kis ringyócska meg a tudóska lány, s vajh, mit tehet a tanárnő, amikor azt mondják neki eme osztályban, hogy szopj le, meg azt, hogy kapd be, meg, hogy nyúlj magadhoz. Valamikor ezért büntették a gyereket, vagy elküldték idegrendelőbe, meg terápiára, most meg, ha csúnyán néz a „pedagógosz néni”, felrohan az apuka vagy anyuka, netán többet magával, s „lebüdöskurvázza” a nevelőt, s az illető örül, ha meg nem verik.

Mesélem a történetet egy jeles tudós társaságban; létre kívánnak hozni egy internetes pedagógiai lapot, amelyben a nyers valóság is meg óhajtana jelenni, mivel, mint mondják, a területen nagy a ködösítés, az intellektuális blabla. Erre hozom én a frissen hallott „sztorimat” Az egyik hölgy megjegyzi, hogy talán mégsem volna helyes a negatív jelenséget csak úgy natúr közölni, megoldási javaslatot is kellene mellé illeszteni. De mit? Tényleg mit? A társaságban lévő gyermekpszichológus azt mondja, ilyenkor az a nevelő nyer, akinek van kellő önuralma. A történetbeli pedagógusnak nem volt, az illető sírva vonult ki az osztályból, s beteget jelentett.

Ez meg bolond! Játékok végszóra

Jézus új erkölcsi törvényeket közöl a Hegyi beszédben, melyek jószerivel teljesíthetetlenek. Ezt neki magának is tudnia kell, mivel ismeri önmaga emberi természetét. A gyeheña tüzével fenyegeti ugyanis azokat, akik előbbre helyezik családtagjaikat, nálánál. Felháborodásában ostort fon, és erőszakkal űzi ki az árusokat a templomból. Megátkozza a fát, ami nem terem. Abból sem csinál titkot, hogy finoman szólván, nem kedveli a farizeusokat. S mégis ezt mondja: „Ne álljatok ellene a gonosznak, hanem aki téged arcul üt jobb felől, fordítsd feléje a másik arcodat is. És aki el akarja perelni tőled a te alsóruhádát, engedd oda neki a felsőt is. És aki téged egy mérföldre kényszerít, menj el vele kettőre. Szeressétek ellenségeiteket, áldjátok azokat, akik titeket átkoznak, jót tegyetek azokkal, akik titeket gyűlölnék és imádkoztatok azokért, akik üldöznek titeket.”

Tanítványaim – református tanítóképző főiskolában – azt a kiscsoportos feladatot kapták egy márciusi drámás órán; találjanak ki helyzetgyakorlatokat, olyan konfliktushelyzetet, melyben valakire, a főszereplőre nem lehet nem mondani; ez meg bolond!

Pompás gyakorlatok születtek. S az én tanítványaim nem is tettek mást, csak eljátszották azokat az igéket, melyeket Jézus tanít a Hegyi beszédben.

Némileg meg is hökkentünk; akkor hogy is állunk eme krisztusi tanítással?

Jog és erkölcs konfliktusa

A harmadéveseimmel – szerepjátékos improvizációs drámában –, nyomába szegődünk egy „kitalációnak”, mint történhetett meg, hogy öngyilkos lett egy 18 éves képzőművészeti főiskolás lány, első sikeres fél éve után.

¹ A szerkesztőt is meglepte a 98 oldalas kiadvány, mivel a dolgozatok túlnyomó részét sem a kiadvány főcímének, sem alcímének nem igazán tudta megfeleltetni („tudományos”, illetve „tananyagfejlesztő”). A csapongó bevezető néhány állítása szintén meglepetés volt. Részletesen lapunk következő számában foglalkozunk a kiadvánnyal – az utóbbi időben megjelent egyéb munkák között. Nem címként vagy alcímként, hanem mint logó szerepel központi helyen a címlapon, „kézírással”: *Dr. Áma*. A kiadvány teljes címe: *A drámapedagógia mint tudomány* (tananyagfejlesztés az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskolájában). Bp. 2008. Szerk.: Trencsényi László

Aztán összeraktuk a történetet és el is játszottuk. Kétszer két órán át.

A leány, Balogh Júliának neveztük, egy vidéki parasztvállalkozó első szülöttje. Az apa nem örül gyermeke művészi ambíciójának, praktikusabb pályára szánta, de egye fene, ha már tehetségesnek mondják a lányt, menjen Pestre a képzőművészetre. Ő bizonyítani akar, egyik tanára, a neves festő fantáziát is lát benne, gyakran korrigál mellette, mit, hogyan csináljon, megkéri, üljön modellt a műtermében, s noha barátja, a főiskolás srác figyelmezteti, ne tegyen eleget a kérésnek, a prof nagy kan hírében áll, csak úgy tud portrézni, aktozni, ha közeli kapcsolatba kerül a modellel. Ám hiába a tanács, az egyébként konzervatív erkölcsű Balogh Juli felnéz a professzorra, bele is szerelmesedik, s ahogy jelezték előre, meg is járja, a festmény elkészül, mehet a csaj. Ő nem bírja elviselni a kudarcot, önmagával is meghasonlik, esténként altatókat szed, s egyszer többet vesz be a kelletténél, mire érkeznek a segítség, a lány meghal.

Megmaradt az elhunyt naplója, néhány SMS, és itt a barát nő, aki nem nyugszik, terhelő vallomást tesz ugyan a profra, de a rendőrség ügyet nem kavar a halálból, közvetlen bizonyíték nincs, konkrétan felelősségre senki nem vonható, a festő-tanár sem. A lány ezek után az egyetem vezetéséhez fordul, távolítsák el a katedráról ezt a moral insanityt. Az etikai bizottságban a hallgatói önkormányzat képviselője is a barát nő mellé áll, ám a tanár és annak ügyvédje jól védekezik; nincs megtiltva, hogy professzor ne létesítsen bárminő kapcsolatot felnőtt tanítvánnyal.

A tanítóképzősöket felkavarta önön játékuk, teljes beleéléssel alakították szerepeiket, rájöttek, s meg is fogalmazták, az életben, mint itt a játékban, a jog és az erkölcs majdhogynem mindig ütközik. S az erkölcs marad alul. Megoldás nincs, kompromisszum sincs. Megrendültség igen; hogy milyen esendők vagyunk.

Nyom nélkül

Meddig él egy fa? Amíg gondozzák. Meddig él egy ember? Amíg emlékeznek rá. S kire emlékeznek? Aki nyomot hagy maga után.

„Mit érek vele, ha nyomom marad” – kérdi *Szabó Lőrinc* egyik versében. Aki elmegy a világból, semmit. De az utódok, akik a nyomot ismerik, innen indulnak, indulhatnak erre vagy arra, a maguk útján, de nyomvonalon – azok sokat.

Meddig él egy fa? Amíg gondozzák. Meddig él egy ember? Amíg a nyomot, amit hagyott, gondozzák. Hej, de gyarlók vagyunk mi utódok, leszármazottak, tanítványok és barátok!

Nagyapám, a falusi tanító, Váriban több generációt is tanított, s élt példamutatóan, s a lánya ugyanott, azok utódait nevelte az óvodában. Gondoltam, majd csak őrzi a falu, az iskola az emléküket!

És *Somlai Pál* és *Dévényi Róbert*², hogy csak úgy hirtelenjében nevetek pecsételjek ide, akik nem oly rég jelesei, meghatározó személyiségei voltak az amatőr mozgalomnak? Ki tud róluk? Ki emlékszik rájuk? Hol vannak a tanítványok, a hajdani színpadtagok?

És *Thüröczy György* Debrecenben? Úgy tűnt, átütő erejű színpadcsináló személyiség, aki túléli a halálát. Azt hittem, mozgalmat, színpadot, művelődési házat neveznek el róla. És sehol semmi. Sehol senki, semmit.

Beszéltem erről valakivel mostanában. Tényleg, mondta, és csodálkozott.

Mit üzenünk, s üzenünk-e a művel?

Öreg barátom, jó *Leszkovszky Albin* a hetvenes évek első felében gondolt merészet és nagyot, s dramatiszálta a János vitézt. Diákok számára. És meg is rendezte.

Fergeteges játékot produkált. Miközben a játszóik lubickoltak az örömben, s szertelenül csapongtak mese és valóság között, parodizáltak és ironizáltak, azonközben lelkesedett és érzékenyült a közönség. A Kádár korszak puha diktatúrájában a kisember győzelméről regéltek; a magyar lobogós János Vitéz Tündérország fejedelme lett. Emlékszem, a nézőtérén tomboltunk.

Leszkovszky dramatiszálásában egy fesztiválon – 2007-ben vagyunk – két előadást is láthattam. Két jó előadást. Az egyik a szerelemről szólt, a másik meg arról, milyen ügyesen, tehetségesen, mulattatóan tudnak előadni klasszikus darabot, anélkül, hogy bármit is akarnának közölni. Az egyik egy részproblémát tett központivá, a másik meg a játékot, magát.

Mit üzenünk a művel? Mit nem üzenünk a művel?

² Dévényi Róbertre jómagam is emlékszem, a személyes találkozások (képzés, zsűrizés, általa rendezett előadás stb.) miatt. Dramaturgiai dolgozata utánközlésben magazinunk 2004. évi különszámában jelent meg. Ez a tömör összefoglaló amatőr színjátszók, drámapedagógusok számára ma is érvényes munka. A hetvenes évek második felétől voltam benne különböző formákban a magyar amatőr színjátszásban, de hasonló személyes találkozásom nem volt Somlai Pállal. Frissen megejtett, rövid internetes kutatódásom során nevével csak néhány esetben találkoztam: egyes elfeledett kiadványok alkotói között, pl. mint színpadra adaptáló. Valóban nyom nélkül... (*A szerk.*)

Megvan az ideje a szólásnak

Részt vettem egy szakmai tanácskozáson. A drámapedagógia oktatása a főiskolákon, egyetemeken; erről értekeztek, beszélgettek Vácott a szakemberek, tisztségviselők és pedagógusok.

Jómagam ültem csak és hallgattam, s csendben örvendeztem; lám, szárba szökken a vetés. És a kezdetekre gondoltam, az első írásokra, állásfoglalásokra 1989 környékéről; mint kell eljuttatni ezt a pedagógiai módszert a felsőoktatásba. S még azt sem bántam, hogy egy szóval sem emlékeznek meg a pionirokról. Jól esett volna, mert akkor az én nevem is megemlíttetik, de a jóérzéshez most nem kellett több, mint konstatálni, hogy többeknek gondja immár, és hovatovább megélhetési alapja is a drámapedagógia, az, amelynek szakmai kimunkálása, terjesztése, népszerűsítése lelkes demokraták szenvedélyének (hobbijának) tetszhetett egykoron.

De csendben vagy! – mondták a szünetben, akik emlékeztek, mint aktívkodtam ilyenkor, de nem válaszoltam. Mert mit is? Legfeljebb a Példabeszédek könyvét citálhattam volna; mindennek megvan az ideje, megvan a szólásnak is, és megvan a hallgatásnak is.

Zsűriztem

2007 áprilisának egyik szombatján *Regős Jánossal*, a Szkéné színpad igazgatójával zsűriztem budapesti gyerekszínházi játékokat. Nem könnyen, de engedtem magam rábeszélni – ebben *Juszcák Suzsa* személyének nagy szerepe volt –, engedtem, mivel kíváncsi voltam, hol tart most a gyermekszínházi játék, de nem is könnyen engedtem, mivel szorongós lettem az utóbbi időben, ugyan miféle színházi szempontok dominálnak ma a véleményalkotásnál. Rólam meg tudott, hogy a gyermekszínházi játékot úgy tekintem, mint részét, lehetőségét, módszerét a nevelésnek, nem tűnök-e hát idejémműltnek, nem ütközöm-e a partneremmel. És már szeretem kerülni a kínos helyzeteket.

Elmondhatom, hogy minden a legnagyobb rendben zajlott. A bemutatók színvonalasak voltak, a gyerekek otthonosan mozogtak a színpadon, a pedagógusok nyitottaknak bizonyultak, Regős Jánossal nemhogy nem ütköztünk, de mindenben egyet is értettünk, szóval jó érzéssel vettem fel a tiszteletdíjamat.

Kérde tőlem *Kaposi Laci* egy pár nappal később, na milyen volt a színvonal, s én válaszolom, hogy jó volt, de, ami a fő, Regős is jó volt, humánus, gyerekekre figyelő, nem elvakult szakember. Hát persze, mondja Kaposi, kisgyerekei vannak neki is!

Szín-kör-játék óvoda

Hogy jött a meghívó, tiszteljem meg az óbudai óvodát jelenlétemmel abból az alkalomból, hogy névadó ünnepséget rendeznek, csaptam a homlokomra, hát persze, tudok én erről, telefonon kérték az engedélyemet, nekik ajándékozom-e a Szín-kör-játék nevet, annak a játékkönyvnek a címét, amelyet magam írtam, szerkesztettem, s amely könyv első volt a hetvenes évek végén a maga műfajában. Még örültem is, hogy nem lett, lettem elfeledve, legyen csak az óvoda Szín-kör-játék óvoda, s el is felejtettem az egészet, most meg itt a meghívó és a meghívás, persze, hogy elmegyek.

Ülök az óvoda udvarán a lombos fák alatt, a fehér blúzba öltözött több száz óvodás és a fehér blúzba öltözött óvónők között, meg a meghívott vendégek, a protokoll között, és önfeledten örvendezek a gyerekek játékának, az óvónéni kedvességének, egyszerre csak felfigyelek a fehér blúzokra, né, mondom, embléma rajtuk, hát a könyvem címe: Szín-kör-játék.

Aztán felszólítanak, én nagy öreg, a drámapedagógia magyar atyja, mondanék néhány szót az egybegyűtteknek. Mit is mondjak, mit is mondjak? Aztán megnézem újra a fehér blúzokat az emblémával, s mi mást rögtönözhetnek, mint hogy igazán meg vagyok hatva, mert kaphat-e szakkönyv nagyobb elismerést kies hazánkban, minthogy hölgyek, szép hölgyek tűzik nevét a mellükre. No, meg gyerekek!

A rendszerváltás körüli „prófétálásra” emlékszem

Mindig is hinnem kellett abban, hogy ami munkát végzek, közösségben, oktató-nevelő szándékkal, nemcsak nekem fontos, hanem azoknak is, akik muszájból vagy vállalásból, de ott és akkor egy levegőt szívnak velem, felnőtt-képzés során, nyári kurzuson vagy színpadi próbákon. Hinnem kellett azt is, hogy nemcsak mi formálódunk, akik együtt vagyunk, de azok is majdan, akikkel ők élnek, dolgoznak együtt, akiknek ők adják tovább, amit tőlem hallottak, amit velem közösségben fogalmaztak, vagy alkottak.

Hogy egy példát mondjak: meg voltam győződve, hogy az angolszász eredezésű drámapedagógia, melyet a hetvenes évek elején „felfedezhettem”, s mellyel kísérletezhettem, miként is adaptálható hazai körülményeink közé, szóval, meg voltam győződve arról, hogy ez olyan pedagógiai módszer, mellyel nemcsak eredményesen, a korábbiaknál eredményesebben lehet nevelve tanítani, de mellyel, által a diktatúra kötelekeit lazítani is tudjuk. Ha szakítani nem is. A tudata volt mindennél fontosabb. Hány nyári tanfolyamra, pedagógus táborra emlékszem a rendszerváltás előtti s a közvetlen utána következő évekből, amikor azt

hihettük magunkról lázas igyekezetünkben, hogy mi most történelmet csinálunk, s igazi népben-nemzetben gondolkodó, jövőt építő értelmiségiek vagyunk.

Életem szép időszaka! Még mostanában is kapok leveleket, melyek erre emlékeztetnek.

S ahogy aztán kötelező vagy ajánlott penzum lett a demokratikus módszerből, úgy kezdett egyre kevésbé izgatni: oktatók-e vagy sem.

Ha határon túliak közé hívtak, ez még ugyanaz az időszak, vagy mi szerveztünk számukra itthoni tanfolyamokat, pedagógusoknak, főiskolásoknak, hogy én milyen boldogan mentem illetve dolgoztam, kosztkvártélyért is, csakhogy terjesszem „az igét”, melyről hittem, hogy oly igen fontos! Megmaradásuk végett mindenképpen. Egyszer aztán azt vettem észre, mintha már nem jönnének velem, nem azzal az odaadással, mint korábban, mintha nyaralásnak tekintenék az ingyen tábor! Hát akkor ennyi, mondtam magamnak, s befejeztem a „prófétálást”.

Lekvárfőzés a régi portán

Jókor toppantunk be *Bodó Bélához*, Szamosszegre, a régi portára, ahol KV, a hitvesem született, meggyerekeskedett, jókor, mondom, mivel éppen szilvalekvárt főztek a nyitott csűrben. Nem is ők, hanem a szomszéd, de ez úgy megy náluk, hogy bárkiét is főzik, segítenek egymásnak a kavarásban. Az előtte való napon éppen a Bodóék szilváját kavarták, a nevezetes penyigeit, vagy más néven a nemtudom szilvát, aminek az a kedves tulajdonsága, hogy fa állapotában nem kíván gondozást, még permetezést, de metszést sem, bogyó állapotában meg édes és jóízű, lekvár formában utóérhetetlen, pálinkaként meg hungarikum.

Többen ülték körül a katlant, s adták át egymásnak a vitorlás szerkezetet mozgató farudat – gyerekkoromban magunk is így csináltuk –, s közben beszélgettek, kóstolgatták a ciberét, s hogy beköszöntött az este, és megérkeztek a férfiak is, kínálgatták egymást borral, sörrel, pálinkával, ki mit kívánt. Kiültem közéjük, magam is kézbe vettem a rudat, s élveztem a palávert. Volt ott szó mindenről: közös ismerősökről, közös ösökről főként, betegségről, politikáról, tévés műsorokról, meg arról, ki kinek a fia, borja. Szép meleg este volt, de igazán széppé az emberek tették. Ahogy ott ültünk, s beszélgettünk. Ahogy egymás kezéből kivettük a kavarót, el ne fáradjon a másik. Nem acsarkodott senki senkire, még a politika is elkerülte a portát.

Egy valami nem tetszett. Mintha azt mondta volna valaki, hogy már létezik villanykavaró is, bekapcsolják a motort vagy mit is, az akkumulátort, s nem kell az emberi kéz. De ha nem kell, nincs miért körbeülni a katlant. Elvész megint egy alkalom, ahol találkozni lehet egymással, rokonnak, szomszédnak, barátoknak.

S berzsenyis hangulat legyint meg: „Hervad már ligetünk, díszei hullanak”.

Átvágtak. Nem nagyon. De mégis

Most már nem is tudom, önmagam békéje végett vagy tudatos pedagógiai megfontolásból habzik bennem a bizalom oly igen, hogy másokat is elárasztok vele. Vallottam, hogy kevesebb azok száma, akik visszaélnék az én bizalmi gesztusommal, mint akik ne pozitív módon reagálnának rá. Személyközi kapcsolataimban – mulatok magamon, hogy ilyen művelten fogalmaztam –, azaz családapaként, tanárként, hivatali főnökként, alkalmi munkaadóként is ekként éltem, bíztam abban, hogy az én nyitottságomra nyitottsággal válaszolnak, az én adakozó szándékomra viszontadakozással. Munkavégzésben, tanulásban, értékek felmutatásában, önmagunk megmutatásában.

Valaki régen azt mondta, nem vagyok jó emberismerő, átverhető vagyok. Nem akartam elhinni, noha példával bizonyított. Nem akartam elhinni, mivel egyedi eseteket kivéve, életem nem ezt igazolta. De most újra átvágtak. Nem nagyon, de mégis. Egy nagydarab, jó szándékúnak látszó, négy gyerekes fiatal férfi, nem nevezem nevén, aki dolgozott a kertben, ügyesen és lelkiismeretesen, kölcsönt kért, hogy majd ledolgozza, s egyszer csak nem jött.

És nem tudom, mi a teendő. A névtelen úr, mint ki bujkál. A telefon elől kitér, miként én a személyes beszélgetés elől. Tudom, csúnyát mondanék, a magam békéjét dúlnám fel.

Azt írja Szabó Lőrinc: „a balek azért balek, mert mást nem tehet”. Akiben buzog a bizalom, az úgynevezett jó ember valójában mind balek?

Hogy is vagyok én a posztmodernséggel?

„A posztmodernséget – írja *Fűzfa Balázs* Irodalom 12. című, most megjelent, érettségizendőknek szánt tankönyvében – az egyediség, szokatlanság, nyelvi felbontottság, aszimmetria, alinearitás, önreflexió jellemzi térben és időben.” Mindez a „közösségiség-eszményítésének uralmával szemben”. „Ez a gondolkodásmód az emberi megismerést mindenekelőtt a nyelv segítségével látja megvalósíthatónak. Mégpedig a nyelv lényegi szerveződésének megváltoztatásával és az egyéni nyelvhasználat új útjainak keresésével.”

Hogy is vagyok én a posztmodernséggel?

A közösség-eszményítés jegyében nőttem fel. Családi közösség, baráti közösség, szakmai, hitbeli vagy más sajátos érdeklődés mentén bontakozó közösség, osztály vagy munkahelyi, nem szólva a nemzetről, ez mind fontos volt nekem. S bevallom, ma is az. És szerettem azokat a műveket, melyek az egyén és közösség kapcsolatáról, konfliktusáról szóltak. Közel állt hozzám – most csak a 20. század második felének prózairodalmáról szólok – *Németh László, Tamási Áron, Ottlik Géza, Füst Milán, Márai Sándor, Örkény István, Sánta Ferenc, Mándy Iván, Sütő András, Temesi Ferenc, Nádas Péter, Esterházy Péter*, ám most, hogy olvasom Fűzfa Balázs posztmodern tankönyvét, az én névsoromnak a felét, ha találom benne. Itt vannak, akikre jellemző az „egyediség, szokatlanság, nyelvi felbontottság, aszimmetria, alinearitás, önreflexió”, mindenekelőtt Ottlik Géza és Esterházy Péter. Akikről érdemben vagy sehogy nincs szó: Németh László, Tamási Áron, Sánta Ferenc, Sütő András, Mándy Iván.

Azt írja Fűzfa Balázs egy másik helyen: „Önmagunk megismerése mindannyiunk legfontosabb életcélja. A művészet – így az irodalom is – ebben az önmegismerésben segíthet bennünket.” Megtalálni az üzenetet a műben, ez a posztmodern irodalmi felfogás szerint is a modern irodalomtanítás kulcskérdése. Vallom én is. De mért gondoljuk azt, hogy önmagunkat csak azokban a művekben találhatjuk meg – amiként ezt a tankönyv sugallja –, melyek a posztmodern beszédmód kívánalmainak megfelelnek, tehát intertextuálisak, amelyekben több elbeszélői nézőpont vagy idősíki jeleskedik, melyekben szövegekre való utalás található, evokáció, allúzió, palimpszeszt, továbbá önreflexió, dialogicitás.

Történetesen a Fűzfa Balázs által is a legfontosabbnak tartott, mondott Termelési regény, Esterházy könyve az én tudatomban és könyvtáramban is a kitüntetetteknek járó helyet foglalja el, de – s most tessék megkövezni – nem a formai jelességei miatt, hanem mert úgy jelenítette meg az ötvenes éveket, ahogy előtte, mellette senki. Úgy éreztem, hogy nekem és helyettem szól. Hogy ehhez a fent emlegetett posztmodern eszközöket használja, s másként kell olvasni, mint a hagyományos regényt, ennek végig örvendeztem, de, ha nem arról szól, amiről, formai újításaira sem figyelek, miként félretettem a könyvet nem egyszer A szív segédigéit olvasván.

Szóval nem a forma teszi, illetve nemcsak a forma teszi.

Elemzések, új módon

Tizenöt éve is van annak, de lehet, hogy húsz is, amikor felfigyeltem, hajdan volt irodalomtanár, akkortájt drámapedagógiával foglalkozó valaki, tanító és hitoktató jelöltek oktatója, amikor felfigyeltem – súgtak nekem – azokra a hermeneutikai irányzatokra, amelyek az irodalomtudományban is megjelentek, melyek elméleti alapját jelentették a posztmodernizmusnak. *Gadamerre, Ricoeurre, Jakobsonra, Umberto Ecora, Derridára* gondolok, akik elkezdtek lelkesíteni, mivel azt tanították, hogy a műnek többféle olvasata, üzenete lehetséges, aszerint, hogy milyen érzelmi és intellektuális viszony jön létre a szöveg és az olvasó között, mivel hogy a szöveg a fontos, s nem a szerzői életrajz, nem a mű társadalmi beágyazottsága, s más előre preparált szempont.

Jó időben ért a „tanítás”, mivel akkor már elkötelezett híve, alakítója és gyakorlója voltam a drámapedagógiának, s nem volt nehéz észrevennem, hogy a nekem kedves pedagógiai módszer ugyanerre a filozófiára, szemléletre épül; megtalálni a dramatikus játékban önmagunkat, kérdéseinkre a feleletet.

A posztmodernnel való találkozás kitérítette drámapedagógiai munkálkodásom terepét. Tanárként úgy nyúltam a művekhez, vershez, novellához, mint ki közvetít, aki segít, hogy a befogadó, a tanuló, a versmondó, megtalálja a szövegben a neki szóló üzenetet. Élményközpontúnak neveztem írásaimban is az efféle elemzést.

A drámás elemző munkámmal kapcsolatos élményeket meg is írtam a hónapról hónapra megjelenő internetes naplómban (Dété naplója), a sikerebbnek gondolt irodalmi elemzések pedig folyóiratokban láttak napvilágot – külön számként a Drámapedagógiai Magazinban –, s nemrég gondoltam rá, hogy össze kellene gyűjteni az eddig megjelenteket, s önálló kötetben kiadni, hátha haszonnal forgatják azok, akiket érdekel, tanítók, tanárok, versrendezők.

Most – úgy tetszik – megvalósul a szándék. A két egyesület, az Academia Ludi et Artis és a Versmondók Egyesülete összefogott. Megjelenni látszik ez az elemző kötet. Lektorok: Trencsényi László és *Kiss László*. (A kötet azóta megjelent És élmény és vers és próza címmel.)

Nem hagytam szó nélkül

Kaptam az elektronikus postámon egy levelet. Hölgytől kaptam, pedagógus hölgytől, általam eddig nem ismert pedagógus hölgytől. Arra kér, hogy válaszoljak a kérdéseire, melyek neki oly igen fontosak, mivel szakdolgozatot ír egy bizonyos drámapedagógiai témából, kommunikáció szakon, Esztergomban, valamilyen kategORIZÁLÁST készít, mifélek is a drámapedagógusok, aszerint hogy mit tanítanak, hol és hogyan. Elmondja még, hogy előzetesen, mielőtt beiratkozott levelezőnek a főiskolára, 120 órás drámakurzust végzett. A csatolt kérdőív, ahogy végigfutottam rajta, korrektnek látszott, s ki is töltöttem volna, ha...

Szóval nem töltöttem ki. A levél ugyanis így kezdődött: *Tisztelt cím!* Az illetlenségnek, modortalanságnak több formájával találkoztam már életemben, főként az elvtársi korszakban, de hogy a huszonegyedik század elején, az úgynevezett polgári társadalomban egy pedagógus, aki tanít, és kommunikációs szakon végez, s tanulta is, gyakorolta is az úgynevezett személyközi kapcsolatteremtés mikéntjét, így szólítson meg valakit, egy kollégát, s nyilván másokat is egy kollektív levélben, akitől szívességet kér, így, hogy *Tisztelt cím!* Hát ez sértett. A gázművek vagy az elektromos cég kezdheti így tájékoztató levelét, tehát a szolgáltató, ha tájékoztatni óhajt valamiről, ami neki is, nekünk is, ügyfeleknek, fontos. De itt valaki kér valamit. Munkát kér, ellenszolgáltatás nélkül. S azt is tudja, hogy kitől kér. Tehát nem Címtől, nem a Tisztelt Címtől kér. Az email mögött ember él, valaki, személyiség, aki tud valamit, ha egyszer kéressel fordulnak hozzá.

Jómagam még arra is gondoltam, de erről talán mégse írnék, kilógna a lóláb, szóval hogy a nevem a magyar drámapedagógia történetében, az erről szóló dolgozatokban mindenütt olvasható, végül is alapító kezdeményezője vagyok annak a pedagógiai irányzatnak, metodikának, melyről a hölgy most szakdolgozatot ír, talán mégsem csak *Tisztelt Cím* a címzett.

SPÁRTA-DRÁMA, 2009

Dráma a magyarórán

(avagy amiről a szakirodalom mesél...)

Kuklis Katalin

„...miénk az egyetlen tantárgy, mely az embert a maga teljességében mutatja be.” (Bolton, 1995:14)

Manapság talán már nem vitatott tény, hogy az irodalomóra művészeti tantárgy. Sőt, az irodalomtanár is szereti azt hinni, hogy művészeti tárgyat tanít. És egyébként is: mire is lehet jó a csupán irodalomtörténeti tanulmányozás, amely Jauss – Schillert idéző – szavaival élve „a »töprengő szemlélőnek« oly kevés tanulásgot, a »tevékeny gyakorlati embernek« semmiféle utánzásra méltó példát, a »bölcsezőnek« semmi fontos következtetést nem képes ígérni, az »olvasó« számára pedig minden egyéb, csak nem a »legnemesebb szórakozás forrása«., (Jauss, 1999: 39).

Ebben az irányban nem is szeretnék továbbmenni, s az irodalomtanítás mai állását boncolgatni – megtették és teszik ezt mások, s szerencsére van rá példa bőségesen. Elég csak fellapozni az *Iskolakultúra* című folyóiratot, böngészni a szakirodalomban, és megtudhatjuk, hogy irodalomoktatás bizony sok sebből vérzik: túlméretezettek a tantervek, az érettségi- és felsőoktatási követelmények, de még a tankönyvek is. Ahogy azt Bokányi Péter megfogalmazta: „Az irodalomtanítás is »sok úr szolgálja«, (Bokányi, 2002: 55).

Az irodalomtanítás módszertanával szintén számtalan tanulmány foglalkozik. Kutatják, melyik módszer lenne a legjobb, leghasználhatóbb az aktuális tananyag minél hatékonyabb közvetítése szempontjából. Alapvetően két nézet rajzolódik ki: az egyik az *intellektualisztikus* vagy értelemközpontú, a másik – s ez a tábor a népesebb, mert újra hangsúlyozni kell: az irodalomóra ugyebár művészeti tantárgy – az *élménypedagógia* útját jelöli ki (vö. Zrinszky, 2002).

De élményszerűen is lehet sokféleképpen tanítani. Mégis – a Magyar Drámapedagógiai Társaság rendezvényeit és képzéseit látva – egyre több (magyar)tanár „talál rá” a drámára. S hogy miért, annak többféle magyarázata lehetséges. Alapvetően azt gondolom, hogy a dráma elsődlegesen játékjellegével hódít, s ez már önmagában sem kevés. További haszna, hogy az együttérzés kiváltása révén a katarzist képes „behozni” az iskolába (vö. Zalay, 2007). S ha az arisztotelészi imitációfogalomból indulunk ki, ahol a művész maga utánzó, s az utánzók *cselekvő* embereket utánoznak, a dráma alkalmazása esetében – sarkítottan fogalmazva – ennek az imitációs folyamatnak egyfajta visszafordításáról lehet szó. Másrészt a dráma egyik legnagyobb előnye, hogy jól alkalmazva szűkít(het)i az iskolában elsajátított ismeretek és a diákok mindennapi élete közti szakadékot. Az itt megjelenő tanulás minden esetben „kontextualizált”, s folyamatosan visszautal a való világra (vö. Szauder, 1997). Az irodalomórák tekintetében ez azt eredményezheti, hogy a diákokban talán ezután kevésbé merül fel a kérdés: minek olvasson? Ugyanakkor vannak szerzők, akik – Gadamer idézve – úgy vélekednek, hogy az irodalmi mű „»önmagában áll« (...), és nem igényli az összehasonlítást semmilyen rajta kívüli valósággal” (Orbán, 2006: 86). Természetesen sokféle nézőpont létezik és megférhet egymás mellett. Az a tanár viszont, aki magyarórán „drámázni” szeretne,